

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Didžiosios metų dovanos

Neteikiu didelės reikšmės Naujųjų metų su-
tikimui. Dar nuo vaikystės liko kažkoks slo-
gus ir keistas išpūdis – tarsi praėję metai
būtų kažkuo blogesni, lyg nebūtų suteikę tegu ir
liūdnu, bet reikšmingų patirčių, pamokų, prisi-
minimų. Atrodo, kad į Naujuosius leki kaip dru-
gelis į žvakės šviesą, kvailai, beatodairiškai, ti-
kėdamasis tik to, kas gera, smagu, perdėm neį-
pareigoja ir nevargina. Skubėdamas pamiršti
tai, ką reikia atsiminti. Atsikratydamas to, kas ne-
pozityvu ir nesuprantama. Pavyzdžiui, skausmas
ir abejonė.

Visai tai, kas išeina už metų ir apskritai lai-
ko ribų – meilė ir gailestingumas. Dovanos, su-
teikiamos žmogui per malonę. Neatsižvelgiant į
jo socialinį, intelektualinį ar kokį kitokį statusą. Štai
todėl šia malone gali būti apdovanotas didžiausias
varguolis, o turtuolis ir šiuolaikinė „žvaigždė“ gali
jos neturėti. Arba atvirkščiai – juk ir ne visų var-
guolių širdys atviros malonei, o turtuolių – už-
daros. Ir ne visos „žvaigždės“ – tuščiagarbės ir pa-
sipūtusios.

Todėl visa, ko mums reikia kitiems metams –
tai meilė ir gailestingumas. Jeigu turėsime apšėiai meilės, turėsime visko. Ir ne-
būtinai tas viskas – pinigai, šlovė ir panašūs dalykai. Kas yra pinigai be tvirto ir
garbingo tikslo? Kas yra šlovė be ramybės? Kas yra ekonominė gerovė be dvasin-
gumo?

Ir kas esame mes be meilės, atveriančios amžinybės vartus?

C. S. Lewisas savo „Didžiosiose skrybybose“ itin įdomiai traktuoja dangaus ir
pragaros dimensijas. Pragaras panašus į didelį pilką miestą, kuriame daug tuščių
rajonų, gatvių ir namų. Kai tik naujai atsikėlęs gyventojas susipyksta su arčiau
gyvenančiais (o taip atsitinka visada, nes ir atsikėlėlis, ir čia gyvenantieji žino savo
teises ir turi susiformavusį požiūrį į visus gyvenimo atvejus), naujokas gali tuoj
pat išsikelti toliau, kur nėra įkyrių kaimynų. Arba kaimynai – keltis toliau nuo
nemalonaus naujoko.

Taigi vieni nuo kitų pragaro gyventojai nutolę ištisus šviesmečius. Ir vis dėl-
to pragaras yra toks mažas, kad, palyginus su dangumi, atrodo kaip kurmiarau-
sis didžiulėje pievoje. Dangus tiesiog nemato pragaro – nes pragaras per menkas
galingam dangaus tūriui. Ir nieko čia nuostabaus – juk Šventajame Rašte aiškiai
pasakyta, kad meilė yra begalinė ir niekada nesibaigia. Vadinasi, baigtinė yra ne-
apykanta.

Turėtume tai atsiminti, pradėdami ne tik kiekvieniems naujus metus, bet ir kiek-
vieną dieną. Jeigu trokštame gyventi galingame meilės tūryje – danguje, o ne ankš-
tame kurmiarausyje.

Renata Šerelytė

Gintaro Jaronio nuotr.

NAKTIES KELEIVIS

*Vidurnaktis miestą fantomą
Aptaškė krauju ir ugnim,
O skliauto bedugnį aksomą
Subadė auksinėm vinim.*

*O žemėje vieškeliai liejas,
O vieškeliais eina žmogus,
Pametęs gatves ir alėjas,
Pamatęs lankas ir laukus.*

*Jam moja pražyduš šakelė,
Žiedų ir kvapų kupina,
Ir nušviečia plaukiantį kelią
Auksinė nakties šypsena.*

Henrikas Radauskas

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Didžiosios metų dovanos • 2-as psl. Gediminas Mikelaitis. Dvasios skrydžiai mirties akivaizdoje • 3-as psl. Stasys Yla. Dvi dvasinio veikimo galios • 4-as psl. Antano Vaičiulaičio kūrybos moksliniai tyrimai • 5-as psl. Algis Vaškevičius. Galaunių namai Kaune sušvito naujomis spalvomis • 6-as psl. Audronė V. Škiudaitė. Mariaus Katiliškio pėdsakais Lietuvoje. Bibliotekininkas Pasvalyje • 7-as psl. Alina Valantinavičienė. Prisilietimai, susitikimai, pasikartojimai (5) • 8-as psl. Kultūros kronika.

Kitame numeryje: Mariaus Katiliškio pėdsakais Lietuvoje (2) • Naujos knygos

Dvasios skrydžiai mirties akivaizdoje

Kunigo Stasio Ylos 110-osioms gimimo metinėms

Gediminas Mikelaitis

Vilniuje leidykla „Odilė“ rengia spaudai kun. Stasio Ylos rankraščius „Pamokslai ir paskaitėlės Štuthofe“ bei „Štuthofinės maldos“. Šioje knygoje, pavadintoje „Žodžiai iš Dievų miško“, pirmą kartą bus išspausdintos S. Ylos Štuthofio koncentracijos stovykloje (netoli Gdansko miesto Lenkijoje) kurtos paskaitos, pamokslai, maldos (iš viso 33 paskaitos bei pamokslai ir 22 maldos).

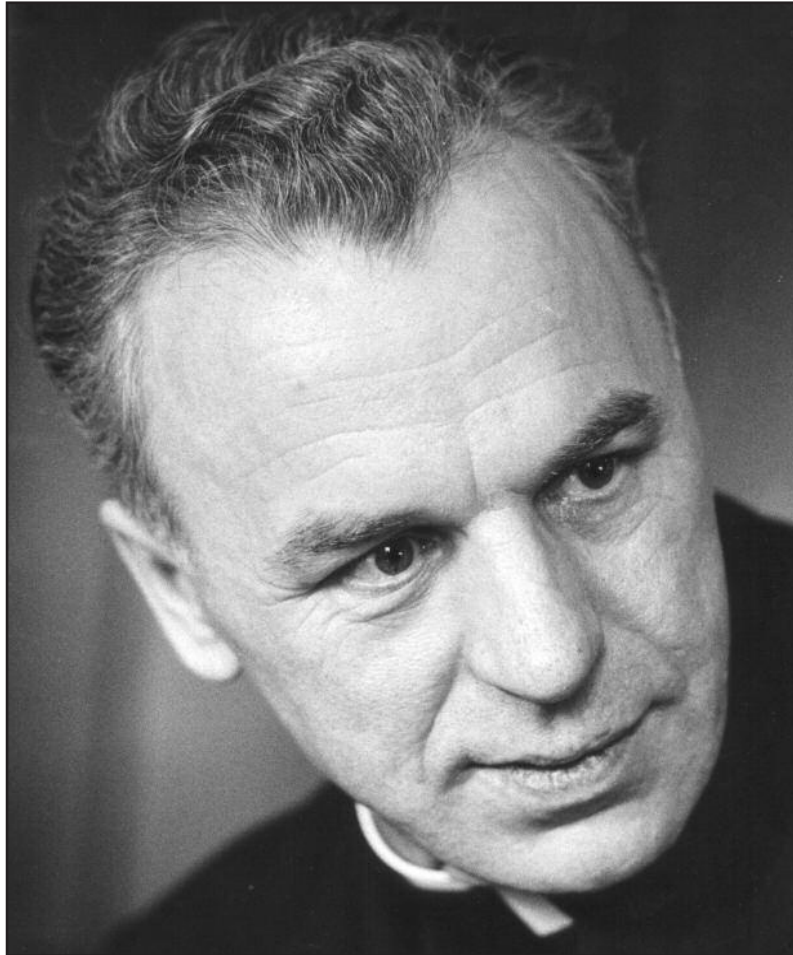
Dėl lietuvių visuomenės pasipriešinimo nacistų bandymui suformuoti lietuvių SS legioną S. Yla buvo suimtas ir šioje stovykloje įkalintas 1943 m. kovo mėnesį kartu su kitomis žymiomis Lietuvos asmenybėmis (Kaziu Bauba, Henriku Ernestu Blazu, Pranu Germantu, Rapolu Mackoniu, Mykolu Mačioku, Juozu Naraku, Jonu Noreika, Vladu Jurgučiu, Baliu Sruoga, Antanu Starkumi, Alfonsu Lipniūnu, Stasiu Yla, Pilypu Naručiu-Žukausku, Mečislovu Mackevičiumi, Antanu Tumėnu ir kt.; iš viso buvo suimti 46 asmenys). Dauguma suimtųjų buvo garsūs inteligentai: tarp jų penki profesoriai, keturi gimnazijų direktoriai, trys advokatai, du kunigai, žurnalistai, keturi generaliniai tarėjai. Jie buvo suimti be konkretaus kaltinimo bei teismo ir išvežti į Štuthofio koncentracijos stovyklą. Tik vėliau visiems jiems buvo pritaikytas įprastas kaltinimas: „vadovavo lietuvių pasipriešinimo judėjimui ir ypač kurstė prieš Reicho komisaro paskelbtą lietuvių tautos mobilizaciją“.

Savo išgyvenimus naikinimo stovykloje Štuthofe yra aprašęs pats S. Yla („Žmonės ir žvėrys Dievų miške“, 1951, 1991); apie kalinimą šioje stovykloje atsiminimus paskelbė taip pat kiti buvę kaliniai: Balys Sruoga („Dievų miškas“ parašyta 1945 m., išleista 1957 m.), Antanas Kučas-Gervydas („Už spygliuotų vielų“, 1950), Vladislovas Telksnys („Kamino šešėlyje“, 1990), Rapolas Mackonis (rankraštis nebuvo išleistas).

Prisiminti gyvenimą konclageryje S. Ylai buvo sunku, bet patirtus išgyvenimus jis laikė mūsų tautos istorijos dalimi. Jis ilgai tylėti negalėjo – 1947 m. Juozo Yludio slapyvardžiu išleido eilėraščių knygelę „Sutryptame kely“ apie „giliausius kaceto išgyvenimus“. Koncentracijos stovykloje jis priklausė lietuvių literatų „Aitvarų“ grupei, kurią globojo B. Sruoga, skatinęs rašyti. Dramatiškų išbandymų kupina S. Ylos biografija kartu ir paradoksali. Prieš Antarajį pasaulinį karą apie sovietinio komunizmo pavojus išpėjusiam autoriui teko pačiam patirti kito, nacistinio totalitarinio režimo, baisybes, o kunigo brolis buvo ištremtas į Sibirą ir ten žuvo. 1972 m. S. Yla sakė: „Reikėjo sumokėti kančios ir gyvybės kainą, ir buvo sumokėta, kaip dabar mūsų tauta moka savo kainą sovietų okupacijoje. Mes turėtume dėl to ne aimanuoti, bet didžiuotis.“

Būti kacetininku nėra heroizmas, o privilegija, žiūrint bendrųjų tautos reikalų akimis“.

Kaip galima apibūdinti Štuthofio stovykloje parašytus S. Ylos tekstus? Tai nėra tradicinio žanro pamokslai ar tradicinės maldos, bet labiau bibliinių temų refleksijos, apmąstymai, išvalgios psichologinės miniatiūros; kai kurie yra ilgesni straipsniai, kai kurie – straipsnių apmatai (dalis jų vėliau buvo išplėtoti ir paskelbti JAV lietuvių spaudoje); viena kita malda sutinkama ir minėtoje autoriaus atsiminimų knygoje. Šie kacetinio laikotarpio kun. S. Ylos tekstai galėtų būti priskirti krikščioniškai eseistikai, dvasingumo teologijai. Jie atspindi krikščionybės įkultūrinimą, krikš-

Kun. Stasys Yla Putname 1956 m.

Vytauto Valaičio nuotr.

čioniškų motyvų susiejimą su šiuolaikinio žmogaus psichologinėmis būsenomis. Tai galima vadinti taip pat krikščioniškosios žmogaus antropologijos ar egzistencialistinio pamokslo žanru.

Šiuose kacete išgelbėtuose užrašuose beveik nekalbama apie sukreciančius potyrius nuolatinės mirties akivaizdoje, stovykla šmėsteli tik keliose užuominose. S. Yla psichologiškai apmąsto išlikimo žmogumi egzistencinius kelius ir būsenas, žmogaus dvasios spalvingumą. Kartu su skaitytoju ar klausytoju jis svarsto žmogaus prigimties dvilypumą bei elgesio prieštarumą: demonišką polinkį daryti bloga ir kartu nuolatinį gėrio troškimą; dvasinę rimtį audrose ir gyvenimą kaip bandymų areną; alegoriškai apibendrina dvi žmogaus dvasios kategorijas Marijos ir Mortos pavyzdžiais: „kaip dvi seserys reiškiasi žmoguje dvi dvasinio veiklumo ga-

lios. Viena, tarsi išmaldininkė, renka iš gyvenimo išpūdžius, mintis, paskatas, įtaigas, – kita, kaip turtinga ponija – dalina juos kitiems“ („Dvi dvasinio veikimo galios“). Pasitelkdamas tipologiją psichologiškai aprašo keturis žmonių tipus: pakelės, nuošalumos, pusiaukelės ir našios dvasios žmonės. Siūlo kreipti dėmesį į protingumo ir išmintingumo jungtį, labiau remtis ne tik pojūtinė, bet dvasine patirtimi, vidinių santykių išvėlgimu.

Kaip dvasinis rašytojas S. Yla vaizduoja pagrindinį krikščionybės bruožą – žmogaus atnaujinimą: „Norint save pakeist ir atnaujint, reikia pasidaryti visai nesuinteresuotu – žvelgti į save, pakilus virš savęs, nuo savęs atitrūkus ar šalia savęs atsisojus. Paprastom aplinkybėm šitai yra sunkiai įmanoma. Bet kartais susidaro tokios psichologinės padėties, kurios atlaisvina žmogų nuo jo paties. Prisitrenkimas, sunki liga, didelis dvasinis smūgis – atima žmogui sąmonę, išrauna ją iš jo galvoje ir gyvenimo blogio. Ir tada, kai jis pradeda atgauti sąmonę, ima atsipeikėti – klausia savęs, kur aš esu, kas su manim atsitiko, kaip aš prie to priėjau. Neįmanoma aš taip galėjau gyventi! – išsigąsta: – Lig šiol, tiek jau metų! Ne!“

Ir šitas ne sukrecia jį iki gelmių. Jo sąmonėje įvyksta kažkoks perversmas ir valioje išsižiebta atsinaujinimo ryžtas“ („Prisikėlimo psichologija“). Iš sukrėtimo, iš kančios gimstanti nauja dvasia vaduoja iš patogumų bei seklumo, keičia žmogaus gyvenimą ir elgseną.

Pats S. Yla, be ateitininkų organizacijos ir kolegų pasauliečių, mini trečią savo gyvenimo mokyklą – koncentracijos stovyklą. „Ji leido perkainoti vertybes, labiau pažinti žmones, užsigrūdinti gyvenimo kovai“. Galime spėti, kaip kartu su kaceto bendrakeleiviais autorius svarsto neišvengiamą žmogaus pasikeitimą, bandymo nelaisvės kančiomis įpraminimą, ieško žmogaus gerumo ir blogumo mato. „Jei mūs tautoj yra tiek žmonių, kurie verti būt bandomi, ji, ta mūsų tauta, priimtina Dievui! Didesnės paguodos, kaip ši, tu mums negalėjai pasakyti!“ („Kadangi tu tapai priimtinas Dievui“).

Pagalčiau kaip atpažinti, koks žmogus yra geras, o koks blogas? – klausia autorius. Koks yra žmogaus gerumo ar blogumo matas? Juk čia neužtenka aritmetiškai susumuoti ydas ar dorybes. Toks matas gali būti asmens nusiteikimas, nusistatymas, apsisprendimas – pastovus, tvirtas, pribrendęs iš vidaus, nuprastas valios, pagrįstas protu ir nuspalvintas jausmų. Tik tada žmogaus veikla ir elgesys bus vaisius to, kas jis yra.

Sklandžiu, lengvu stiliumi, vaizdinga, poetine kalba parašytuose tekstuose S. Yla liudija, kad ir barbariškiausioje aplinkoje galima išlaikyti žmoniškumą bei dvasios stiprybę, kad dvasinis atsinaujinimas gali įvykti kaip didelio vidinio sukrėtimo, – pagaunančio širdį, pavergiančio protą, uždegančio visas aistras, – žmogaus perversmas. Giliausią kančią išgyvenęs žmogus taip pat byloja: svarbu būti, kad tautoje būtų išlaikyta vertybių pusiausvyra, tikėjimas teisingumu ir teise, tikėjimas tradicijomis ir pažangos darba. Ir pamokantis suvokimas – asmens ir tautos atsinaujinimas vyksta per laisvą pažinimą bei meilę, o „kur laisvė, ten neišvengiama ir auka“.

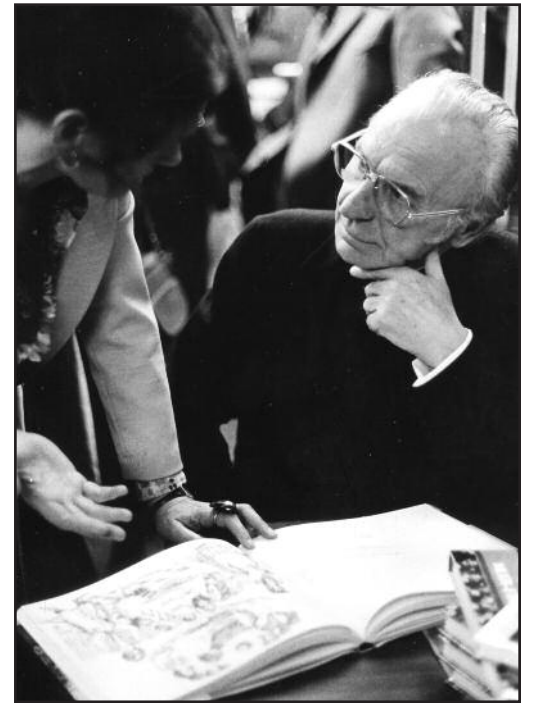
Čia spausdinama paskaita ir malda yra iš rengiamos išleisti knygos „Žodžiai iš Dievų miško“. Kun. Stasio Ylos rankraštis „Pamokslai+paskaitėlės Štuthofe“ kartu su kun. Rapolo Krasausko knygų rinkiniu buvo perduotas Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijai. „Štuthofinės maldos“ ir nuotraukos saugomos Amerikos lietuvių kultūros archyve (ALKA, Putname, JAV). □

Kun. Stasys Yla su Linu Sidriu (k.) ir Sauliumi Kupriu prie buvusios Štuthofio stovyklos 1973 m.

Kun. Stasys Yla prie savo rankomis pastatytos Mindaugo piliatės.

Kun. S. Yla knygos „Lietuvių šeimos tradicijos“ pristatyme Čikagoje 1978 m. Jono Kuprio nuotr.

Dvi dvasinio veikimo galios

Stasys Yla

Būna momentų, kai žmogus nieko daugiau nenori, kaip tik klausytis. Visa tada užmiršti – visa, kas tave supa, kuo pats rūpinais, kuo kiti serga.

Būna tokių momentų! Panašiai kaip Evangelijoje, kai prasiveria dieviškos Mokytojo lūpos ir ima plaukti žodis po žodžio, toks ramus, kaip motinos lopšinė, toks dramatiškas, kaip lakštingalos suokimas, toks paslaptingas, kaip nepažinto jausmo banga.

Kas tuomet nenorėtų, kaip Marija, sėdėti ties Mokytojo kojom ir tyliai tyliai sekti Jo kalbos!

Bet būna momentų, kai žmogus nieko taip nenori, kaip kalbėti – save išsakyti, išlieti savo žodžių srovėje. Būna valandų, kada užlūžęs skausmas veržiasi, kaip vulkanas ir ieškai žmogaus, kuris tave galėtų išklausyti. Tu pasakoji jam, kaip Sonios tėvas Ras-kolnikovui (rusų rašytojo Fiodoro Dostojevskio romane „Nusikaltimas ir bausmė“), valandų valandas – tol, kol tavo krūtinė pirmą kartą atsikvėpia ramiai ir giliai.

Būna ir tokių momentų, kai žmogus nei klausytis, nei kalbėti nenori. Tave domina veiksmas, tave žavi darbas. Tuomet tu, kaip Morta, erzini klausydamas kitų pasikalbėjimo. Lyg nieko svarbesnio ir nebūtų, kaip kalbos, kaip pasiklausymas.

Tiek kartų girdėta Marijos ir Mortos evangelija yra ne kas kita, kaip kiekvieno žmogaus paveikslas! Marija ir Morta – tai du pasauliai, tipingi ir kontrastiški, kaip du žmogaus dvasios bruožai, kaip dvi žmonių kategorijos: klausančių ir kalbančių, ramybės ieškančių ir veiklai užsidegusių, į save priimančių ir kitiems duodančių!

Iš tikro, kaip dvi seserys reiškiasi žmogui dvi dvasinio veikimo galios. Viena, tarsi išmaldininkė, renka iš gyvenimo išpūdžius, mintis, pas-katas, įtaigas, – kita, kaip turtinga pon-a – dalina juos kitiems.

Taip bendrauja žmogus su žmo-nėm, su pasauliu – jis ima iš jų ir jiems duoda. Bet ne kitaip bendrauja jis ir su Dievu. Lyg vandenį iš gyvo-

jo šaltinio, semia jis iš Jo dvasinę rim-tį, guodžiantį žodį, malonės jėgą, kū-rybi-nį įkvėpimą. Jis ima iš Dievo, bet ir Jam duoda. Mažiau duoda, nei ima – tai tiesa! Bet kaip našlės grašis visa jo duoklė didelė, kai ji duodama iš vi-sos nedalomos širdies. „Ką jūs pa-darėt vienam mažutėlių, skriaudžiamų-jų, apleistų – man padarėte!“ (Mt 18, 4–5.).

Gaudamas iš Dievo ir Jam nieko neduodamas žmogus jaustųsi tik iš-maldininkas. Ne, jis toks nėra! Jis, kaip Morta, turi kuo pavaišinti savo

svetį. Nebūtų jis mažas kūrėjas! Ir ši-tai norėdamas padaryt, jis turi būt veiklus – išvystyt savo galias: sudina-mint valią, suveiklint protą.

Visai kitas dvasios stovis, kai žmo-gus nori gauti. Tada jis turi būt ramus ir tylus, kaip Marija. Kai Dievas kalba į žmogų, jis turi sustoti veikęs arba jo veiklumas turi būt receptyvus. Kaip kiekvienas įkvėpimas reikalauja rim-ties ir ramybės, taip ir dieviškasis. Ty-loj ir rimty išryškėja visi muzikos to-nai. Tyloj subręsta didi mintis, gim-s-ta herojinis ryžtas. Tyla apvaisina

darbus – didžius, kūrybinius. Be jos bergždžias būtų žmogaus veiklumas.

Štai kodėl Mortos triūsas nerodo Mokytojo užgyrimo. Ne dėl to, kad jis savyje būtų peiktinas. Ne! Tik dėl to, kad jis ne vietoj ir ne laiku.

Tylią naktį, kaip Čiurlionio Kara-lių pasakoj, susitinka Dievas ir žmo-gus. Vienas rodo, it ant delno, pasaulio paslaptis – švytinčias, lyg perlas, kitas, kardu pasirėmęs, žiūri į jį ir ruošiasi jas perduoti kitiems.

Tyla apvaisina darbus, veikla juos apvainikuoja. □

PADARYK MUS VIENA, VIEŠPATIE

Stasys Yla

Vienybės prašom Tave, Viešpatie,

Vienybės ilgisi dvasia mūsų skaldoma pavydo ir klastos.

Kai kas pasėjo dirvon mūsų kūkalių grūdą.

Nesantaikos ranka įmaišė raugą įtarimų mūsų dvasioj.

Dėl būsimos garbės, kaip obuolio auksinio,

Mes pradėdam apkartinti ir taip apkartusias dienas sunkiosios mūsų buities.

Teisėjais vienas kito daromės,

Ir sprendimus išrašom sau be meilės.

Tave, Teisėjau mūsų vienas ir vieninteli, nenorim pripažinti mes.

Ir valios Tavo, Tėve, mes nepaisome.

Vaikai išpaikinti savos minties

Užmiršom vieną dalią, kuria, labiau nei plieno ryšiais, suvienijai Tu mus.

Ir vieną Tavo saulę, kuri kaip matome,

Lygiomis glosto mus visus,

Ir vieną duoną, kuria kasdien Tu maitini,

Užmiršom greitai mes.

Vienybės prašome Tave, o Viešpatie,

Vienybės Tavo ilgisi dvasia, pagrauzta nerimties.

Antano Vaičiulaičio kūrybos moksliniai tyrimai

2017 metų gruodžio 5 dieną Lietuvos rašytojų sąjungoje Vilniuje buvo įteikta pirmoji Antano Vaičiulaičio skatinamoji premija už mokslinį tyrimą apie rašytoją A. Vaičiulaitį. Šiais metais pirmą kartą surengtame tokio pobūdžio projekte, siekiant puoselėti Antano Vaičiulaičio atmintį ir kūrybą, skatinti mokslinius, akademinis tyrimus, galėjo dalyvauti Lietuvos aukštosiose mokyklose studijuojantys pirmos (bakalauro) ir antros (magistro) pakopos studijų studentai, tyrinėjantys Antano Vaičiulaičio gyvenimą ir kūrybą bei savo mokslinio tyrimo rezultatus pristatę baigiamajame darbe, moksliniame straipsnyje, pranešime, seminare, viešame kultūriniame renginyje.

Premiją už mokslinį pranešimą „Krikščioniškųjų vertybių matmuo: Antano Vaičiulaičio epistolinis pasakojimas ir Paulio Claudelio „apaštališkosios“ kūrybos kon-

tekstai“ laimėjo Lietuvos edukologijos universiteto Lietuvių ir lyginamosios literatūros katedros magistrantė Živilė Gurauskienė. Premiją Aldonos, Danutės ir Joanos Vaičiulaitių vardu nominantei įteikė A. Vaičiulaičio dukterėčia Zita Rimkuvienė. Renginyje dalyvavo „Metų“ vyriausiasis redaktorius Antanas Šimkus, Antano Vaičiulaičio literatūrinės premijos laureatė, rašytoja Laura Sintija Černiauskaitė, literatūrologas Regimantas Tamošaitis, poetas Gediminas Kajėnas, istorikas Rimantas Kunčas-Žemaitaitis, konkurso vertinimo komisijos narės – prof. dr. Gabija Bankauskaitė-Sereikienė (Vilniaus universiteto Kauno fakultetas), doc. dr. Žydronė Kolevinskienė (Lietuvos edukologijos universitetas), dr. Virginija Paplauskienė (Maironio lietuvių literatūros muziejus). Renginio metu buvo pabrėžta, kad Antano Vaičiulaičio kūryba tebelaukia disertacinio tyrimo, kad būtina ją aktualinti, o tam galėtų

pasitarnauti ir Antano Vaičiulaičio raštų rengimas bei leidyba.

Svarbu pabrėžti, kad mokslinius Antano Vaičiulaičio kūrybos tyrimus remia Antano Vaičiulaičio dukros – Danutė Vaičiulaitytė-Nourse, Aldona Vaičiulaitytė-DeBold ir Joana Vaičiulaitytė-Buivys. Šiuo projektu mecenatės siekia paremti ir universitetines studijas Lietuvoje, ir mokslinius tyrimus apie Antaną Vaičiulaitį. Projektas bus tęsiamas ir kitais metais. Tad Lietuvos universitetų studentai kviečiami, raginami tyrinėti A. Vaičiulaičio kūrybą, epistolinį palikimą, jo archyvą. Mecenatėms skiriama stipendija leistų Lietuvos universitetų studentams, jauniems mokslininkams, pradėjusiems mokslines A. Vaičiulaičio kūrybos studijas, jas tęsti ir trečioje pakopoje – doktorantūroje.

Čia pateikiama ištrauka iš premijuoto teksto.

Žydronė Kolevinskienė

Krikščioniškųjų vertybių matmuo: Antano Vaičiulaičio epistolinis pasakojimas ir Paulio Claudelio „apaštališkosios“ kūrybos kontekstai

Živilė Gurauskienė

Antano Vaičiulaičio, vieno ryškiausių krikščioniškojo humanizmo atstovų lietuvių literatūroje, gausus epistolinis palikimas ne tik padeda atskleisti jo asmenybę, įvertinti meninę ir visuomeninę veiklą, pristatyti jį kaip meno ir kultūros žmogų, bet pagrindžia jo indėlio į epistolografijos tradiciją svarbą ir reikšmę.

Laiškuose užfiksuota savita rašytojo kalbėsena, išlaikyta jam būdinga rašymo maniera. Pasak Manfredo Žvirgždo, „laiškuose atsiskleidžia ir ypatingas išeivijos intelektualams būdingas epistolinis etiketas, nes galima jausti, kad rašoma paisant tam tikrų žanro dėsnių, siekiama pagrįsti savo nuomonę, įtikinti, nepažeidžiant tarp adresanto ir adresato susiklosčiusios pagarbios distancijos“. Laiškai, kaip kultūrinė institucija, keitė ir formavo literatūros procesą, veikė vertinimo kriterijus.

Literatūrologės Dalios Čiočytės pastebėjimu, „A. Vaičiulaičio pasaulėjautai buvo artima estetikoje tvirtinama ties asmenine patirtimi sutelkta krikščioniškos kūrybos samprata. Biblijos imitavimo tradicija Antano Vaičiulaičio epistolikoje įgauna antgamtinį lygmenį, anapus laiko ribų esama dviejų polių – gyvenimo ir mirties“. Idealaus pasaulio paieškos transcendentinėje plotmėje suteikia jo kūrybai tikslą ir kryptį. A. Vaičiulaičio epistolikoje aptinkama aliuzijų į Šventąjį Raštą – bibliniai intertekstai veda į gilesnius transcendencinius apmąstymus. Jam neabejotinai imponavo prancūzų literatūra – moderni, persmelkta religinės dvasios. Didelę įtaką jo kūrybai darė Paulis Claudelis, kurio palikimą sudaro per trisdešimt pjesių, poezijos rinkiniai, libretai operoms, Biblijos komentarai. Savo kūriniuose skelbdamas Gerąją Naujieną jis tam tikra prasme apaštalavo. Jo kūriniuose svarstomos tikėjimo, meilės, pasiaukojimo, lemties, pasirinkimo bei šventumo ir nuodėmės temos, atskleidžiančios nebeįstengiančio tikėti XX amžiaus žmogaus harmonijos ir darnos su Dievu problemą. P. Claudelio kūriniai, kalbant apie epistolografijos tradiciją pasaulio kultūroje, siejami su Šventojo Rašto apaštalų laiškais, kuriuose nešama žinia apie laiką po Jė-

A. Vaičiulaičio premijos įteikimo iškilmes. Centre – Žydronė Kolevinskienė

zaus Kristaus žengimo į dangų ir pirmųjų krikščionių apaštalavimą, t. y. žinia, skirta visai žmonijai. Laiškas yra siunčiamas kaip susišinėjimo raštas. Biblija yra laiškas žmonėms, kurio adresantas – Dievas. Būtent Testamentais – Senuoju ir Naujuoju – mums tarsi siunčiamas laiškas – susišinėjimo raštas. Remiantis Jėzaus žodžiais Eikite į visą pasaulį ir skelbkite Evangeliją visai kūriniui (Mk 16,15); Eikite ir padarykite mano mokinius visų tautų žmones (Mt 28,19), buvo kviečiama skelbti Gerąją Naujieną. Taip pasitarnauja ir Naujojo Testamento laišakai: Pauliaus, Petro, Jokūbo, Jono, Judo. Bažnyčia laiškus šiandienina, šiuolaikina, tačiau Dievas (kaip pirminis adresantas) ir žmogus (adresatas) nesikeičia.

Rašytojų Paulio Claudelio ir Antano Vaičiulaičio religinė patirtis – vienas iš veiksmų, leidžiančių kalbėti apie šiuos du menininkus siejančias gilumines tekstų sąsajas, transcendencinius apmąstymus, savo kūryba nešama žinia pasauliui atlikti apaštališkąją misiją žmonijai, leidžia atlikti komparatyvistinį tyrimą.

Anot Dalios Jakaitės, „Polis Claudelis iškyla kaip „simbolinė figūra šatrijiečių estetinio pasaulėvaizdžio pokyčiuose“, jo *spiritus movens* – Juozas Keliuotis, kuris paremdamas lietuviškojo modernizmo modelio kūrimą, pristato sintetinio meno idealą, atspindintį šio poeto kūrybą. A. Vaičiulaitis, kaip aktyvus „Šatrijos“ draugijos narys, buvo stipriai veikiamas krikščioniškojo humanizmo sklei-

Iš k.: rašytoja Laura Sintija Černiauskaitė, muziejininkė Virginija Paplauskienė

Premijos laureatė Živilė Gurauskienė

džiamų idėjų. Tą pabrėžė Albertas Zalatorius, pirmasis Lietuvoje atkreipęs dėmesį į išskirtinę A. Vaičiulaičio kūrybos tematiką, jo prancūziškuosius kontekstus, krikščionišką humanizmą, ypatingą mirties semantiką A. Vaičiulaičio novelėse. Tą yra užfiksavę ir kiti išeivijos literatūros tyrinėtojai.

A. Vaičiulaitis buvo gerai susipažinęs su Paulio Claudelio kūryba, kuri neabejotinai darė jam įtaką. Tiek P. Claudelio kūryboje, tiek A. Vaičiulaičio prozoje ir epistoliniame palikime juntama abu rašytojus jungianti krikščioniškosios sampratos gija, abiem būdinga asmeninė religine patirtimi grįsta laikysena. 1930 metais „Ateities“ žurnale, pristatydamas P. Claudelio kūrybą, A. Vaičiulaitis parengė straipsnį apie katalikų kūrybą prancūzų literatūroje, P. Claudelį įvardydamas kaip „gilus tikėjimo ir originalaus charakterio kūrėją“. Šių dviejų moksliniam tyrimui pasirinktų autorių pasaulėjautos bendrystė, atspindinti jų kūryboje per būties kaip dieviškumo suvokimą, grindžiama religine abiejų rašytojų patirtimi. Tai kaip santykio su Dievu, kitokios esaties suvokimas, išreiškiant tai tam tikra laikysena. Pasak M. Merleau-Ponty, „patirtis – tai gyvenimo forma, kuri pačiu netarpiškiausiu būdu esti pirma pažinimo, savo ruožtu jį inspiruoja, leidžia jam gimti“.

Galaunių namai Kaune sušvito naujomis spalvomis

Parodoje – įspūdingi *art deco* eksponatai.
A. Vaškevičiaus nuotraukos

P. Galaunės darbo kabinete yra lankęsi daug garsių Lietuvos šviesuolių.

Kambarį puošia A. Tamošaičio austas rištinis kilimas

Algis Vaškevičius

2017 metų pabaigoje Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus A. ir P. Galaunių namuose Kaune atidaryta įspūdinga paroda „Kasdienybės geometrija. *Art Deco* Kauno interjeruose“. Tokiu būdu pasitinkant valstybės šimtmetį meno mylėtojai buvo pakviesti pasinerti į svaigų, „džiazuojantį“ tarpukario kasdienybės ritmą, pasidalyti žiniomis, patirtimis ir nuotakomis apie tarpukario laikinosios sostinės gyvenamosios aplinkos kultūrą ir estetiką.

Art deco stilius Kaune dabar išgyvena tikrą pakilimą – viena po kitos ruošiamos parodos, šį stiliaus grožį atranda vis daugiau žmonių, iš Jungtinių Amerikos Valstijų, Čikagos į Kauną atvykęs Tarptautinės *art deco* asociacijų koalicijos prezidentas Joseph Loundy negali atsistebėti, kad tokie *art deco* stiliaus baldai pagaminti būtent Kaune, nes jų estetika, formos atitinka pasaulinius standartus. Populiarus britų leidinys „The Guardian“ Kauną įtraukia į dešimtuką Europos miestų, kuriuose geriausiai atsiskleidžia XX a. 3–4 dešimtmečiuose klestėjęs *art deco* stilius (iškart po Paryžiaus). Be to, žinia apie ketinimą Kauno modernizmo architektūrą įtraukti į UNESCO paveldo sąrašą ir vėl stipriai pagyvino šio stiliaus ir pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpio mylėtojų dėmesį ir entuziazmą.

Neatsitiktinai naujoji paroda surengta M. K. Čiurlionio dailės muziejaus pirmojo direktoriaus Pauliaus Galaunės ir jo žmonos operos solistės Adelės Galaunienės gyvenamajame name, kurį modernizmo estetikos dvasia suprojektavo vokiečių kilmės inžinierius architektas Arnas Funkas. Namas, pastatytas lygiai prieš 85-erius metus, išgyvenęs nepalankią sovietinę nacionalizaciją, išsaugojo beveik nepakitusią eksterjero ir vidaus erdvių autentišką. Pastaraisiais metais vykęs vidaus patalpų atnaujinimas, kai buvo restauruotos grindų dangos, atkurtos kambarių buvusios spalvos – visa tai sugrąžina į tarpukario laikotarpį ir atspindi charakteringiausius prieškarinio interjerų bruožus.

Parodos atidarymo metu muziejaus vadovė Miglė Banytė džiaugėsi, kad tokia paroda pavyko surengti minint šių namų statybos 85-ąsias metines. Jis dėkojo antikvarui ir kolekcionieriui iš Birštono Gintautui Mekionui, kuris sutiko paskolinti eksponatus parodai. Lankytojai pirmą kartą

yra kviečiami grožėtis atkurtomis pastato erdvėmis ir išskirtinai kauniečių interjeruose naudotais baldais, puošybos detalėmis ir reikmenimis, charakteringais *art deco* stilistikai ir bylojančiais apie tarpukario interjerų mados.

Parodos lankytojai gali apžiūrėti ir restauruotą baldų komplektą, priklausiusį skulptoriams ir grafikams Jadvygai Mozūraitei-Klemkienei ir jos vyrui Vytautui Klemkai, Antano Tamošaičio XX a. 4 dešimtmetyje austą rištinį kilimą ir charakteringų formų baldų komplektus, tarpukariu gamintus Kauno baldininkų, iki mūsų dienų išlaikiusius tuo metu mėgtus sodrių spalvų pliušo gobelenus ar austus gobelenus su laikotarpiui būdinga liaudies ornamentika. Čia gausiai pristatoma ir taidomosios dailės dirbiniai, naudoti miestiečių buityje, dažnai importuoti iš Čekijos, Vokietijos, Latvijos, Lenkijos. Kartu su šiais iš Europos valstybių į Lietuvą įvežtais daiktais atkeliavo ir laužytų, kampuotų, stipriai geometrizuotų formų mados, kurios buvo išties mėgstamos.

Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus direktorius Osvaldas Daugelis, pristatydamas ilgai ir kruopščiai rengtą parodą sakė, jog pirmasis vykdomasis šio muziejaus vadovas P. Galaunė ir jo žmona operos solistė A. Galaunienė daug vargo, kol 1932 metais pasistatė šį namą. Pokariu jis buvo nugyventas, dabar vėl atgavęs savo spalvas. Kalbėdamas apie parodos eksponatus, direktorius pastebėjo, kad *art deco* stilius išties buvo išskirtinis ir ne visada patogus – kvadratinės formos kavos puodelį buvo sunkiau išplauti, bet jis daug gražesnis nei įprastas.

„Labai gerai, kad išaugo susidomėjimas *art deco* stiliumi, ir kai mes dar 1998 metais pristatėme pirmąją parodą, kurioje buvo pristatytas šis stilius, jau tada buvo daug besidominciuju. Tai išties svarbi mūsų meno istorijos dalis. Muziejus turi gerus ryšius su antikvarais, kolekcionieriais, tad bendromis jėgomis galime pristatyti tai, kas geriausia“, – teigė direktorius.

Parodoje svarią vietą užima ir vaizduojamosios dailės kūriniai. Tuo metu kūrusių Stasio Ušinsko, Adomo Galdiko, Kazio Šimonio, Marcės Katiliūtės ir kitų autorių darbuose matomos naujos ir modernios tuo laikotarpiu formų ir siužetų traktuotės, stilizavimas tik dar labiau paryškina parodos visumą, charakterizuojančią geometrizuotą kasdienybę.

Antroje pastato aukšte galima apžiūrėti ir patalpas, kuriose 1933–1940 m. su šeima gyveno Vasario 16-osios akto signataras, buvęs Lietuvos nepaprastasis pasiuntinys ir įgaliojasis mi-

Art deco eksponatas

nistras Jungtinėse Amerikos Valstijose Kazys Bizauskas (1893–1941). Jis buvo diplomatas, teisininkas, literatas, spaudos ir švietimo darbuotojas, visuomenės veikėjas, ateitininkas, vienas Lietuvos banko steigėjų, pats jauniausias Nepriklausomybės akto signataras.

K. Bizauskas nuo 1922 m. kovo buvo Lietuvos atstovas Vatikane, nuo 1923 m. lapkričio ketverius metus – nepaprastasis pasiuntinys ir įgaliojasis ministras JAV, vėliau dirbo Latvijoje, Didžiojoje Britanijoje, Olandijoje. Grįžęs į Lietuvą jis buvo pirmininko pavaduotojas, įgaliojasis ministras Vilniuje. 1940 m. liepos mėn. NKVD buvo suimtas savo ūkyje Ukmergės apskrityje. 1941 m. iš Kauno kalėjimo vežamas į Rusiją, birželio mėnesį buvo sušaudytas Baltarusijoje.

Ekspozicijoje galima pamatyti keletą K. Bizausko asmeninių daiktų – akinius, maldaknygę, dokumentus, nuotraukas, kurias išsaugojo diplomato dukros Prima Dunn, gyvenanti Anglijoje bei jau mirusi Algė ir jos vyras Pranas Zundė iš JAV. Čia galima pamatyti ir Bizauskų turėtą porceliano ir kristolo dirbinių rinkinį, žvakides, skulptūreles, kurias šeima, 1944 m. traukdamasi į Vakarus paliko šiuose namuose.

Dar prieš atsikraustant gyventi į naująjį namą Vydūno alėjoje, lietuviškos operos pradininkės A. Galaunienės veikla Operos teatre jau buvo nutrūkusi. 1920–1931 metais teatre ji sukūrė apie 20 pagrindinių vaidmenų. Nustojusi dainuoti operoje, A. Galaunienė koncertavo, vadovavo chorams, bendradarbiavo spaudoje, dėstė Kauno konservatorijoje, J. Gruodžio muzikos mokykloje.

Salone A. Galaunienė ruošdavosi koncertams, priiminėdavo savo mokinius, svečius. Čia dažnai skambėdavo jos švelnus, lyrinis sopranas ar svečių atliekamos dainos, operų arijos. Iš prisiminimų ir išlikusių nuotraukų žinome, kad čia viešėdavo operos solistai: Veronika Podėnaitė, Marijona Rakauskaitė, Antanas Sodeika, kompozitorius Juozas Tallat-Kelpša, rašytojai Faustas Kirša, Juozas Keliuotis ir daug kitų meno žmonių, artimųjų.

Šiandien XX a. Lietuvos kultūros ir meno istorija sunkiai įsivaizduojama be iškilios P. Galaunės asmenybės. Pagrindinė P. Galaunės veiklos sritis buvo muziejinkystė, tačiau ir grafika, menotyra, pedagogika, publicistika, bibliofilija bei meno kūrinių kolekcionavimas svariai papildė pirmąją reikšmingais darbais.

Dabar atkurtame šeimininko darbo kambaryje tarp knygų, paveikslų, skulptūrų, susietų su jo moksline veikla, pomėgiais, žmonėmis Galaunė prie rašomojo stalo praleido daug metų ir valandų ruošdamasis paskaitoms studentams, visuomenei, rašydamas mokslines studijas, straipsnius periodinei spaudai, prisiminimus, tvarkydamas grafikos rinkinį. Čia išsaugota gausi jo biblioteka, kurioje daugiau kaip 12 tūkstančių leidinių, taip pat daug liaudies meno pavyzdžių, paveikslų, skulptūrų.

Naujosios parodos atidarymo proga sveikinimo laišką atsiuntė Galaunių dukra, JAV gyvenanti Dalia Galaunytė-Kaupienė-Augūnienė. Sveikindama parodos dalyvius ir patį muziejų su tą dieną minėtomis veiklos 21-osiomis metinėmis, ji dėkojo už tėvų atminimo saugojimą ir pagarbą čia gyvenusiam signatarui K. Bizauskui. Laiške dukra prisimena šiuose namuose nacių okupacijos metais 1942-aisiais surengtą slaptą Maironio mirties 10-ųjų metinių minėjimą, kuriame dalyvavo prof. Juozas Ambrazevičius-Brazaitis, prof. Juozas Girnius, rašytojai Paulius Jurkus, Henrikas Nagys, Julius Kaupas ir kiti. Taip pat ji prisimena, kad šiuose namuose prieglobstį rado ir lenkų pabėgėliai, kai kelis mėnesius čia gyvenęs lenkas gydytojas skambindavo F. Šopeno kūrinius, ir žydų kilmės mergaitė iš geto.

Parodos rengėjai išties pasistengė, kad net vaišinamasi jos atidarymo metu būtų iš to laikmečio indų, svečiai iš senovinio grafinuko galėjo paragauti ir tarpukario inteligentų mėgto krupniko, ir pasivaishinti įspūdingu tortu. „Kasdienybės geometrija. *Art Deco* Kauno interjeruose“ Galaunių namuose veiks iki 2018 metų vasaros pradžios. □

Mariaus Katiliškio pėdsakais Lietuvoje

Bibliotekininkas Pasvalyje

Audronė V. Škiudaitė

Pasvalyje, sukiojantis netoli Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios, žaviame skvelyje galima pailsėti ant Pasvalio Mariaus Katiliškio viešosios bibliotekos skaitymo suolo, pastatyto šalia Mariaus Katiliškio vardu pavadintos rajono viešosios bibliotekos. Ir jau iš to supranti, kad šis rašytojas čia labai gerbiamas. Tik ką bendra Albinas Marius Vaitkus, arba rašytojas Marius Katiliškis, turi su Pasvaliu, juk jis gimęs greitimame – Joniškio rajone?

Albinas Vaitkus 1914 m. rugsėjo 13 d. gimė Gruzdžiuose (mirė 1980 m. gruodžio 17 d. Lemonte, Illinois), nuo devynerių metų gyveno Katiliškių kaime netoli Žagarės, kur tėvas Juozas Vaitkus, kaip bežemis, gavo 17 hektarų žemės. Mokėsi Gruzdžių pradžios mokykloje, Žagarės progimnazijoje (baigė 4 klases), darbavosi tėvų ūkyje. 1936 m. buvo pašauktas į Lietuvos kariuomenę, tarnavo Šiauliuose, III pėstininkų divizijos ryšių kuopoje radiotelegrafistu. Mėgo skaityti ir rašyti. Trumpai padirbėjęs Jūrės miškų urėdijoje ir Saldutiškio bibliotekoje vedėju (dabar Utenos apskritis), 1941 m. kovo 1 d. persikelia arčiau gimtųjų kraštų – į Pasvalį, kur neseniai buvo įsteigta valstybinė viešoji biblioteka. Pradžioje bibliotekininku, o nuo 1941 m. spalio 1 d. – bibliotekos vedėju. Įsidarbindamas Saldutiškyje trumpame gyvenimo aprašyme įrašė gyvenimo *credo*: „Knygos – mano mokykla. (...) Mano svajonė buvo pasidaryti bibliotekininku – priartėti prie knygų“. Kaip teigia pasvaliečiai, sunkiais karo metais Pasvalio biblioteką jis sugebėjo paversti „tikru kultūros židiniu ir tapo gyvu tarpininku tarp knygų ir žmogaus, čia dar labiau prasiveržė rašytojo talentas“ (iš Pasvalio bibliotekos puslapių). Prie senojo bibliotekos pastato Vilniaus gatvėje yra pritvirtinta atminimo lenta, skirta Mariui Katiliškiui (vėliau biblioteka perkelta į kitas patalpas). Tuo metu jis dar buvo Albinas Marius Vaitkus, o pavardę pasikeitė II Pasauliniam karui baigiantis pasitraukęs į Vokietiją.

Knygos irgi turi savo istoriją

A. Vaitkus į Pasvalį 1941 m. atvyko jau žinomas literatūros pasaulyje. Kaip rašo jo kūrybos tyrinėtoja dr. Elena Bukelienė: „Pirmasis apsakymėlis pasirodė 1932 m. Apsakymus ir eilėraščius spausdinosi Šiaulių savaitraštyje 'Naujienos', žurnaluose 'Karys', 'Trimitas'. Literatūrai dėmesį patraukė apsakymai, skelbti žymiaame kultūros žurnale 'Naujoji Romuva' (1931–1940), kurį redagavo J. Keliuotis. B. Brazdžionis prisimena: 'Albinas Vaitkus buvo baigęs keturias klases (progimnazijos, – E. B.), taigi jau mokslo ragavęs, su literatūra susipažinęs. Ne išmoktu, bet natūraliu pasakojimu, sodriu žodžiu, gaivia fraze jis tuoju užimponavo sostinės literatus, o redaktorius galėjo didžiūti atradęs natūralų talentą, kurio žmonės ir situacijos buvo plėštos iš gyvenimo, dar garuojančio gyvybe' ". Kituose šaltiniuose dar sakoma, kad pirmiausia jis pradėjo rašyti eilėraščius

Albinas Vaitkus, būsimasis rašytojas Marius Katiliškis, prie darbo stalo Pasvalio bibliotekoje. Nuotrauka iš Pasvalio Mariaus Katiliškio viešosios bibliotekos Rankraštyno fondo (F49).

ir pirmuosius atspausdino 1931 m. Šiaulių laikraštyje „Naujienos“, bendradarbiavo ir „Jaunojoje kartoje“, „Kūryboje“, „Naujosios Biržų žiniuose“, kad buvo parengęs eilėraščių rinkinį „Kūkaliai tarp kviečių“, bet jis liko neatspausdintas.

Poetas Alfonsas Nyka-Niliūnas 1948 m., Vokietijoje pasirodžius M. Katiliškio pirmajai spausdintai knygai „Prasilenkimo valanda“, sako: „Autorius juk nebėra grynas debutantas, nors atskira knyga iki šiol nieko nebuvo išleides. Kai prieš keliolika metų Katiliškis, tuomet dar Albinas Vaitkus, išspausdino 'Naujojoje Romuvoje' pirmuosius savo kūrinius, jau tada jis atkreipė daug kieno dėmesį kaip nauja ir daug žadanti pajėga“.

Pasvalyje, o tai buvo karo metas, dirbdamas bibliotekos vedėju M. Katiliškis parengė novelių rinkinį „Seno kareivio sugrįžimas“ ir rankraštį jau buvo išsiuntęs „Sakalo“ leidyklai Kaune. Knygos irgi turi savo istoriją... Jo knyga leidykloje, sako, jau buvo surinkta, bet artėjant frontui darbas sustojo ir literatūros pasaulis, o ir pats autorius galvojo, kad rankraštis dinga.

Iš tikrųjų buvo kiek kitaip

Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, 1991 m. balandžio mėn., Pasvalio bibliotekoje vyko literatūros vakaras, skirtas rašytojui M. Katiliškiui, dalyvavo jo kūrybos tyrinėtoja doc. Elena Bukelienė, kūrybą skaitė Katiliškio žodį išimylėjusi aktorė Gražina Urbonaitė. Taip pat dalyvavo ir pirmoji rašytojo žmona Elzė Avižonytė-Vaitkienė, buvusi matematikos mokytoja (reportažinėje nuotraukoje laikraštyje „Darbas“ – sena žila moteris). Reportaže apie renginį rašoma, kad pakviesta kalbėti Vaitkienė sakė rajono laikraštyje skaičiusi iš Pasvalio krašto kilusio kultūrininko Kazimiero Pūro straipsnį, kuriame jis ragina ieškoti Katiliškio dingusių kūrinių. Vaitkienė pakomentavusi: „Tegu nebeieško, nebėra. Aš pati sudeginau paskutinįją knygą. Perskaičiau ir sudeginau. Jis prašė laiške“.

Su tokia žinia į amžinybę išėjo ir pats rašytojas. Mat jo sūnėna, sesers sūnus šiaulietis Romanas Kupšas, 1979 m. aplankęs jį Lemonte, paklaustas dėdės apie „Seno kareivio sugrįžimo“ rankraštį, taip ir pasakęs: „Teta bijo-

dama jį sudegino“. Rašytojas apsiverkęs. Bet, matyt, tai buvęs ne vienintelis rankraštis (kai kur sakoma – buvę trys egzemplioriai). 2002 m. Čikagoje gerai žinomas lietuviškos televizijos vedėjas Arvydas Reneckis, rinkęs medžiagą dokumentiniam filmui apie lietuvių išėvius Amerikoje, vieną netikėtai aptiko Lietuvių literatūros ir meno archyve Vilniuje. Kai archyvo darbuotojos netyčia ištraukė iš lentynų pageltusį voka, ant kurio buvo užrašyta: „Albinas Vaitkus“, A. Reneckiui, gerai žinojusiam apie dingusį rankraštį, atėmė žadą.

Atrastasis M. Katiliškio rankraštis knyga išleistas 2003 m. Jos leidėjas Šiaulių universiteto doc. Stasys Tumėnas įžanginiame žodyje rašo apie neįtikėtiną mūsų dienų stebuklą: „Archyvo darbuotojos paslaugiai iš spintų ištraukė pluoštą aplankų. Ant vieno p. Arvydas perskaitė kuklų užrašą: „Seno kareivio sugrįžimas“. 1944. Apačioje antspaudas, patvirtinantis, kad rankraštis gautas iš „Sakalo“ knygų leidyklos. Kas lėmė, kad būtent šį aplanką iš šimtų greta buvusių pasiūlė žvilgtelėti archyvo darbuotoja? Matyt, liks paslaptis, kodėl 12 metų po Nepriklausomybės atgavimo archyvo darbuotojos šio rankraščio „nepastebėjo“. Tikėtinos dvi versijos: 1. Sovietmečiu uoli, patriotiškai nusiteikusi darbuotoja paslėpė šį rankraštį, kad jis nebūtų sunaikintas. Vėliau jis galbūt buvo pamirštas, o gal darbuotoja mirė... 2. Padėtis, verčianti pamąstyti ir paabėjoti, ar kruopščiai dirba mūsų įstaigų darbuotojai, nežinantys, kokias tautos vertybes jie saugo savo saugyklose. Pačios darbuotojos apie tai nieko nepasakė...“

Mariaus Katiliškio viešoji biblioteka Pasvalyje (Vytauto Didžiojo a. 7).

A. V. Škiudaitės nuotr.

Iki tol apie rankraštį sklandė įvairiausi gandai – neva jį kažkas pavogęs, kiti – kad, bėgdamas nuo raudonosios armijos autorius prisirišo mediniame lagaminėlyje prie dviračio ir jį pametė (M. Katiliškis autobiografiniame romane „Išėjusiems negrįžti“ rašo, kad kažkokius raštus karo metu suirutėje iš tiesų prarado), treči kaltino šampaną – kad traukdamasis iš Pasvalio rašytojas neva išėjo į traukinio vagoną, kuriame būta daug šampano, nors iš tiesų jis pasitraukė ant dviračio. Knygą išleido ne kokia iškili sostinės leidykla, o Šiaulių leidykla „Šiaurės Lietuva“. Jos vadovui S. Tumėnui, dabar Seimo nariui, teko ilgai įtikinėti rašytojo žmoną poetę Zinaidą Katiliškienę-Liūnę Sutemą, kad ji leistų ją skelbti būtent Šiaurės Lietuvoje, iš kur kilęs rašytojas.

Šis vardas yra visada šalia mūsų

Šiomet Pasvalio M. Katiliškio biblioteka švenčia 80-metį, o minėjimo akcentas – bibliotekoje vedėjavęs ir kūręs rašytojas Marius Katiliškis bei jo gimimo diena – rugsėjo 13 d. Kaip rašoma bibliotekos internetiniame puslapyje, „Mariaus Katiliškio paliktam pėdsakui Pasvalio žemėje neleidžia išnykti jo vardą nešiojanti biblioteka ir bibliotekoje veikiantis lankytojams atviras Mariaus Katiliškio atminimo kambarys, tradiciniai Mariaus Katiliškio skaitymai bei jauniems kūrėjams skirtas Bibliotekos premijos konkursas, kurio viena nominacija skiriama už Mariaus Katiliškio kūrybos interpretacijas“.

Žinoma, M. Katiliškio vardas pradėtas gerbti tik Lietuvos nepriklausomybės metais, nors vienas jo romanas („Miškais nueina ruduo“) buvo atspausdintas ir sovietiniais metais ir per šio kūrinio „darbinikišką“ turinį jis bandytas pritempti prie „proletariškų“ ir „teisingų“ rašytojų. Jau 1994 m. pasvaliečiai (iniciorė – tuometinė Pasvalio viešosios bibliotekos direktorė Vida Žilinskienė) bibliotekai suteikė Mariaus Katiliškio, kuris vedėju čia dirbo 1941–1944 m., vardą.

„Jo darbo metu Pasvalyje, nors buvo labai sunkus metas, vyko labai aktyvus kultūrinis gyvenimas, ir vienas iš to kultūrinio gyvenimo inspiratorių buvo Marius Katiliškis, – sako Pasvalio Mariaus Katiliškio viešosios bibliotekos direktorė Danguolė Abazoriuvienė. – Mes jį laikome pasvaliečiu. Jis tikrai įsirašė į Pasvalio krašto istoriją. Kai 1994 m. aš pradėjau čia dirbti, pasitarėm, kad reiktų giliau

įprasminti Mariaus Katiliškio vardą ir 1995 m. atidarėme Mariaus Katiliškio atminimo kambarį. Po to įsteigėme bibliotekos premiją. Iš pradžių orientavomės į darbus, kurie nagrinėtų M. Katiliškio kūrybą (daugiau dėmesio kreipėme į jaunimą – mokinius ir studentus), bet pamatėme, kad tai per siaura ir išplėtėme – į publicistikos darbus ir į originaliąją kūrybą. Pradžioje premiją skyrėm kasmet, dabar – kas treji metai. Kaip tik šiomet premiją įteikėme bibliotekos jubiliejinių metų proga. Visi metai šiomet yra skirti Mariui Katiliškiui ir bibliotekai ir kas mėnesį rengiam vis kokį nors renginį. Jubiliejines iškilmės vyko rugsėjo mėn. Buvo pastatytas publicistinis spektaklis „Baltai juoda kecionė laiku“, kuriame nemažai vietos

Nukelta į 7 psl.

Atkelta iš 6 psl.

buvo skirta ir M. Katiliškiui. M. Katiliškio akcentas buvo jo gyvenimo Lemonte epizodas. Šis vardas yra visada šalia mūsų. Norime atrasti viską nors naują, kad Katiliškis nebūtų pamirštas. Norime juo sudominti jaunimą, nes jis šiais laikais nebenori skaityti. Atminimo kambaryje vyksta pamokos. Jis modernizuojamas”.

Pasvaliečiai palaikė ryšius su M. Katiliškio sūnėnu Vytautu Vaitkumi iš Žagarės, po jo mirties palaiko ryšius su jo žmona Romualda. „Žmonos nebėra, dukters nebėra, sūnaus taip pat. Dar turime vilties surasti anūkus Amerikoje, mums padeda mūsų krašto žmonės Živilė ir Žilvinas Ramašauskai iš Lemonto. Kai buvo gyva žmona Liūnė Sutema, susirašinėjom su ja. Daug širdies į bendradarbiavimą su ja įdėjo taip pat jau a. a. mūsų bendradarbė Vitalija Kazilionytė”, – papasakojo bibliotekos direktorė, veikli kultūrininkė, Lietuvos savivaldybių viešųjų bibliotekų asociacijos prezidentė, žurnalo „Šiaurietiški atsivėrimai” administratorė, Kultūros ministerijos už aktyvią veiklą apdovanota garbės ženklu „Nešk savo šviesą ir tikėk” Danguolė Abazoriuvienė. Taigi tradicija tęsiasi – Pasvalio bibliotekoje ir XX a., ir XXI a. netrūko ir netrūks aktyvių ir kūrybingų vadovų.

Mariaus Katiliškio atminimo kambarys

1994 m. Pasvalio biblioteka tampa savarakiška įstaiga. Rugsėį jai suteikiamas Mariaus Katiliškio vardas. 1995 m. įkuriama Mariaus Katiliškio atminimo kambarys su turtinga spaudinių, rankraščių, fotografijų, asmeninių daiktų ekspozicija, kurio sumanytoja buvo kraštotyrininkė, spaudos bendradarbė, visuomenės veikėja, ilgametė Pasvalio Mariaus Katiliškio viešosios bibliotekos darbuotoja a. a. Vitalija Kazilionytė.

2015 m. įgyvendinus projektą „Mariaus Katiliškio atminimo kambario ekspozicijos Pasvalio viešojoje bibliotekoje atnaujinimas” lankytojams buvo sukurta erdvė, suteikianti galimybes moderniai susipažinti su rašytojo gyvenimu, asmenybe, kūryba. 2017 m. įgyvendinamas naujas projektas – „Rašytojo Mariaus Katiliškio kūrybinio palikimo aktualizavimas ir populiarinimas, naudojant inovatyvias ir interaktyvias technologijas”, rengiamas informacinis-educacinis kompiuterinis terminalas ir jame diegiamos naujos elektroninės paslaugos: edukacinė viktorina, žaidimas „Užbaik Katiliškio kūrinių sakinį”, dėlionė „Katiliškio kelias”, M. Katiliškio gyvenimo laiko juosta, fotografijų, vaizdo ir garso galerija. Vyksta specialaus terminalo parengiamieji darbai.

Šis kambarys po atnaujinimo tapo dar populiarenis. M. Katiliškis, jo romanai „Miškais ateina ruduo”, yra įtrauktas į mokyklos literatūros programą. Atvyksta ekskursijos, atvažiuoja literatūros mokslininkai. Svarbiausias šio kambario eksponatas yra M. Katiliškio rašomasis stalas, prie kurio rašytojas rašė Lemonte. Jį iš Amerikos padėjo pergabenti pasvaliečių bibliotekininkų rėmėjai Živilė ir Žilvinas Ramašauskai, kurie palaikė artimus ryšius su Katiliškių šeima. Su jų pagalba atminimo kambarys papildytas ir kitais neįkainojamos vertės daiktais – rašytojo pyptkių, su kuriomis jis nesiskyrė visą gyvenimą, kolekcija (dar ir su tabaka), aplanku su jo inicialais (M. K.), rašomąja mašinėle, laikrodžiu, knygomis, dienoraščiu, rankraščiais... Bibliotekininkė V. Kazilionytė susirašinėjo su rašytojo žmona Zina Katiliškiene. Būtent Kazilionytės dėka Katiliškienė atsiuntė daug rašytojo dokumentų, nuotraukų, rankraščių ir kt. (Dalis M. Katiliškio dokumentų ir rankraščių yra Maironio lietuvių literatūros muziejuje Kaune. Red.) Siųsdama kokį nors dokumentą ar rankraštį poetė Z. Katiliškienė vis pridurdavo: „Siunčiu dalelytę Mariaus”, – papasakojo vyresnė bibliotekininkė Toma Mikalajūnaitė, kuriai šių eilučių autorė yra labai dėkinga už nuoširdžią pagalbą braidant Mariaus Katiliškio gyvenimo pievomis Pasvalyje. Jaunos bibliotekininkės Tomos nuoširdus domėjimasis rašytojo gyvenimu ir kūryba užtikrina, kad talentingo rašytojo Mariaus Katiliškio, kilusio iš Šiaurės Lietuvos, vardas Pasvalyje bus minimas dar ilgai. □

PRISILIETIMAI, SUSITIKIMAI, PASIKARTOJIMAI (5)

Esė

Alina Valantinavičienė

Tęsinys. Pradžia 2017 m. gruodžio 9 d. „Kultūroje”

Knygos

Taip, pasukus į dešinę juodai baltas mūsų vaikystės nuotraukas keitė spalvingi, šviesesni vaizdai. Atsirado galimybė fotografuoti ne tik savo kaimo pievas, bet ir patirti platesnį pasaulį. Gali pasidalinti politine, ekonomine patirtimi ir geriau pažinti savo šalies situaciją. Reikėjo daug ko mokytis iš naujo... Sakyčiau, ne tik pažinti, bet ir pajauti pasaulį. Pirmiausia – per literatūrą. Knygynuose ir bibliotekose prasidėjo sujudimas. Labiausiai jis buvo netikėtas kažin kelintos kartos voriukui, kuris iš visų savo mažų jėgų tempė tą pridulkėjusį tinklą su savo protėvių lavonais į patį tamsiausią sandėliuką. Tai buvo paskutinė Lenino raštų kelionė iš bibliotekų su lozungu: „Išėjo Leninas visiems laikams!” Atsirado daug laisvos erdvės gerai literatūrai. Ar žmogaus sąmonėje jai buvo vietos, nežinia, bet alkio jausmas buvo, – pirkome ir nešėmės namo knygas. Tada nelabai sukai galvą, ar reikia tau tos konkrečios knygos. Svarbiausias išigijimo motyvas: juk čia ta literatūra, kuri buvo tiek metų draudžiama.

Ar galėjome mes žinoti tada, kokia literatūra yra iš tiesų gera? Kaip gali atskirti, jei protas buvo maitinamas tik selektu duona? Taigi atgimimo jausmas knygynuose pirmiausia aplankė tuos, kurie vidujai erdvesni, tai yra, turintys vietos kitam. Ieškojom pašnekovo. Na, būna, kai pabendrauji su žmogumi, supranti, kad tas laikas bendrystėje yra nuotykis, kurio nepamirši. Tas pat, kai užvertęs knygą pasijauti šiek tiek kitoks, – platesnis ir gilesnis, – lyg prisipildęs. Galima net pajusti plūstelėjusią pasitikėjimo savimi jėgą: su manimi kalbasi ir mane supranta kitas! Vadinas, aš – esu... Toks išsimintinas susitikimas gali įvykti su rašytoju, kūriniu veikėju ar idėja, tvyrančia kūrinyje. Į prabangią geros literatūros lentyną dedu tokius kūrinius, kuriuose šimtai skaitančiųjų suranda į save panašų veikėją, gyvenimo istoriją. Pavyzdžiui, skaitydama Alės Rūtos romaną „Kelias į kairę” vis pagalvodavau, kad žmogus savo kasdienėje rutinoje visais laikais išlieka tas pats, kokioje pasaulio vietoje begyventų. Kaip pasakų fabuloje pasakya: išėjo į pasaulį laimės ieškoti, kelyje buvo išbandomas, keitėsi ir mainėsi, o kelionė baigėsi kaip visada, – pagal nuopelnus: vestuvėmis arba nukirsdinta galva.

Atsakomybės pamokos

Taigi sukame į kairę, pažliugusiu keliuku riedame link Dainorynės, atsukdami laiką pusę amžiaus į praeitį ir tikėdamiesi ten atrasti dabartį. Verta priminti, kad šiame vienkiemyje, pilname lietuviškos dvasios, gyvena antrosios bangos emigrantai. Nepamirštu, kad jų savanoriškos emigracijos priežastys – ekonominės, skirtingai nuo trečiosios bangos šviesuolių. Štai ką sako Alė Rūta: „O dabar gyvenu. Gyventi, vadinas – kuo daugiau už kitus pačiuoti. Apsirūpinti. Apsiginti nuo šalčio ir bado. Neišmėtyk, neišdalyk, o turėk stipriai sugniaužęs ir kita ranka daugiau griebk. Visi taip daro. Toks pasaulis. Taip nedarysi, tave užstumdy, sutraiškys kaip menką vabalą”. (Alė Rūta, p. 508) Taip, girdėjau lygiai tą patį: žiūrėk savęs ir savo vaikų. Gražu! Paskui,

matai, kad vėl apie tą pačią materialią gerovę kalbama... Negali paneigti, kad tai nėra svarbu. Klausimas: ar tai yra svarbiausia?

Važiuoji namo jau savo lengvąja (ką tik nusipirkai tiesiai nuo tralo), o didelio džiaugsmo, kaip tikėjaisi, nejauti. Esi šiltoje kabinoje, ant keturių ratų, o vairuoti sunku. Toks jausmas – tarsi ant savų ratų slidinėtą tavo gyvenimą. Ką kaltinti? Gal kelį, – na, vėl ne tą valdžią išsirinkome? Toks jau žmogus yra, – kai gyvenimo nesiseka vairuoti pačiam, visada bus kaltas kelias. Tie, kurie atsakingi už kelius, juos tvarkė kas ketveri metai – vis kiti ir vis savaip. Kelias buvo lygesnis, tačiau labai vingiuotas. Posūkį į dešinę keitė staigus posūkis kairėn, vėl tiesiai, kartais kelkraščiais. Su kiekvienu posūkiu trijų milijonų laisva kolona iš visų jėgų stengėsi išsilaikyti su viena mintimi galvoje: posūkyje neišlėk, laikyk vairą, spausk akceleratorių iki galo! O apžiūrėti ratus, susukti, sutepti ašis, patikrinti padangas laiko likdavo vis mažiau.

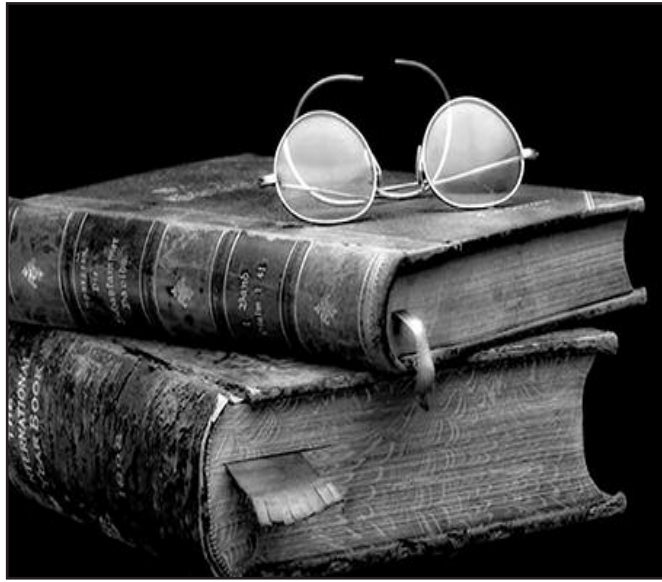
Prisimenu, dažnai diskutuodavome, nuo ko pradėti tvarkyti savo gyvenimus, kai iš tiesų nežinai nuo

ko. O mintis gana išmintinga: pradėk nuo to, kas yra arčiausia tavęs. O arčiausiai, pasirodo, yra patys svarbiausi dalykai. Argi darbas gali būti svarbesnis už savą vaiką, o politiniai posūkliai – už asmeninę sveikatą? Atsakymas aiškus. O ar aiškus klausime slypintis priminimas? Juk mums primenama dar kartą rinktis, o jei dar konkrečiau – atskirk pelus nuo grūdų. Jei automobilyje važiuoti nesaugu, tai pats vairuotojas atsakingas už klebančius

ratus, ant kurių ir laikosi automobilis. O ką daugiau turime be šeimos, draugystės, sveikatos, veiklos? Štai šie keturi automobilio ratai. Tiesa, bagažinėje yra dar vienas. Retokai naudojamas, bet jis ne mažiau svarbus, nes jis – atsarginis. Kaip žmonės sako, – bėdai prispyrus. Juk kas turi atsargų, nebadauja. Kaip ir tas, kuris turi dvasinės duonos, neiškrenta aplinkybių vingiuose. Tai liudija savo noru pasirinkusiųjų tremtį ir ištremtųjų gyvulinuose vagonuose istorijos. Tačiau dvasiniams dalykams, kaip ir tam atsarginiam ratui tamsioje bagažinėje, vis labiau trūko laiko. Vienas jaunas tėvas mokytojai pasakė: „Jeigu aš su sūnumi skaitysiu knygeles, tai kas pinigą uždirbs?” Galėdamas rinktis žmogus stumtelėjo nuo savęs tolyn žmogų. Šiltą „priimk” keitė plėšrus „griebk”. Tai jau girdėjome kalbant Dainorynėje...

Buvo baisu. Ir apmaudu, kad esi tik stebėtojas Mamonos karalystėje. Toks jausmas, kad įkritai į filmo „Krikštatis” kadra ir tapai masinės scenos dalimi. Turėdamas laisvę gyventi šviesoje, patenki į gangsterių pasaulį ir esi tik drebantis kruvinų kadru stebėtojas. Laikmetis meta iššūkį, o nerandi atsakymo į klausimą: ką galėčiau šiuo atveju padaryti aš? Tikiesi esąs šviesa tamsioje Mamonos karalystėje ir jautiesi už šviesos padauginimą atsakingas. Suvoki, kad laisvė nebėra tik idėja, tvyranti ore, o yra realybė, žiūrinti tau tiesiai į akis. Kartais bandai nusukti akis, sakai sau, kad gangsteriai sunaikina vienas kitą, ir viskas viena dieną baigsis. Bet kažkur giliai, ties pačia širdimi, sau primeni dar kartą: pasaulį keisti pradėk nuo savęs, – ar būtum vienas, ar šeimos rate, darbo kolektyve, ar tarp draugų. Šiuo kritiniu laikmečiu atsakomybės jausmas tapo kūnu, nebe sąvoka. Taip pamažu esi brandinamas laisve. Ko gera, kad daugeliui žmonių tai buvo vidinio apsisprendimo laikas – tik keisdamasis pats, gali padėti savo tėvynei.

Tęsinys kitame numeryje

Iš k.: Virginija Paplauskienė, Regimantas Tamošaitis, Zita Rimkuvienė ir Žydronė Kolevinskienė

Antano Vaičiulaičio kūryba

Atkelta iš 4 psl.

P. Claudelio kūrybinis laikotarpis, sutampantis su prancūzų simbolizmo periodu, ženklintas krikščioniškosios simbolikos ženklais. Pasak paties poeto, „tik simbolio dėka mes iš tiesų esmiškai artėjame link Dievo.

Remdamasis savo paties pasidaryta sąvoka *connaissance*, kuri išlaiko „pažinti“ ir „kartu-užgimti“ reikšmes, siejamas ir su „užgimimas-žiniai“, – skelbė Gerąją Naujieną žmonijai, jungiančią abu Dievo pasaulius:

*Štai beribė žemė po saule ir mėnuo, kurie atveda naktį ir dieną,
žemė su visomis savo gėrybėmis, dangus viršuje ir jūra, esanti aplink.
Aš tikiu, kad Dievas yra čia, net jeigu jis nuo manęs būtų pasislėpęs.*

P. Claudelio dramoje „Apreiškimas Marijai“ svarbios pašaukimo Dievo tarnystei, pasiaukojimo, krikščioniškos meilės temos. Tikėjimu sujungiami regimasis ir metafizinis pasauliai: „Yra du pasauliai, o aš sakau, kad yra tik vienas, ir to gana, ir kad Dievo gailėstingumas beribis!“

Poetiniame imperatyve – kreipinyje, maldoje, apeliavime – glūdi buvimo šalia, artumo galimybė, siejanti su A. Vaičiulaičio laišku B. Brazdžioniui su „klodeliška“ tradicija. Šiuose laiškuose juntamas ypatingai jautrus, ilgesiu dvelkiantis artumas, jaudinančia vaiko maldos galia gaubiantis intymų buvimą, ženklintą meile ir rūpesčiu.

[374. Bernardui Brazdžioniui. Niujorkas, 1952, rugsėjo 14]

P. S. Užvakar, prieš migdama, Danutė sudėjo tokią maldą: „Ačiū, Dievuli... Sveikatėlės mamytei, dr. Kučiui ir Brazdžioniui.“

Dievas A. Vaičiulaičio epistolikoje, kaip ir P. Claudelio kūryboje, siejamas su jutimine patirtimi. Pasak P. Claudelio, „pasaulio akivaizdoje daiktai – tai būviniai, išėję iš Dievo rankų“. Jo kūrybos intencija nėra atskirta nuo stebėtojo laikysenos – poetas yra klausanti akis, kaip misiją suvokiantis išgirsti Dievo žodį ir perduoti jį kaip žinią pasauliui.

P. Claudelio kūryboje svarbus žvilgsnis, kuriuo žvelgiama į mus supantį pasaulį: „Le monde s'ouvre et, [. . .], mon / regard le traverse d'un bout à l'autre“. („Pasaulis atsiveria [. . .] mano žvilgsnis jį peršmelkia nuo vieno krašto iki kito“. Tai siejama su visa aprėpiančiu Dievo žvilgsniu. Universalus apachios-viršaus erdvės modeliavimas, aptinkamas ir A. Vaičiulaičio epistolikoje – kaip pasaulio pilnatvės modelis, kylančių į dangų bažnyčių bokštų vertikalėmis dalindamas pasaulio erdvę įgauna vertybinį matmenį:

[468. Bernardui Brazdžioniui. Richoboto Bičas, 1986, spalio 6]

Tokių valandų buvo ir daugiau, nors ir ta: kai viešbučio dvidešimtam aukšte laukdavau lifto, pro langą matydavau visą senąjį Vilnių tokia eile: Gedimino kalnas, Bernardinų bažnyčia, Šventos Onos bažnyčia, šv. Mykolo bažnyčia, Katedra su savo bokštu, Švento Jono bažnyčia ir didingas jos bokštas, ir paskui – aibė kitų bokštų. Aš tą vaizdą regiu tokį aiškų ir dabar, kai Tau rašau.

Bažnyčios bokštai, kaip Dieviškosios didybės,

priešpastatomos laikinosios būties trapumui, A. Vaičiulaičio epistolikoje įgauna aiškų biblinei jausenai būdingą simbolinį dangaus ir žemės jungties įvaizdį – kaip nemirtingumo, Aukščiausiosios būties nuojautą.

Pradinio mito apie Babilono bokštą atspindys – lyg jautri užuomina, nostalgijos raiška, kuri paliečia skausmingą tėvynės netekties, išsiblaškyto po žemės veidą temą.

Bokštas su į dangų kylančia viršūne – tiesioginė nuoroda į pagrindinį Babilono ziburatą – Esagila (Namas, keliantis aukštai savo galva): Eime, – jie sakė, – pasistatykime miestą ir bokštą su dangų siekiančia viršūne ir pasidarykime sau vardą, kad nebūtume išblaškyti po visą žemės veidą (Pr 11,4).

Prancūzų poetas P. Claudelis, kalbėdamas apie „klausančią akį“ (*L'œil écoute*), poeto misiją siejo su Dievo žodžio skelbimu. Poezija jam – tai akimirka, kai laikas išgirsti tau skirtą Dievo žodį. A. Vaičiulaičiui žmogus – iš prigimties pašauktas išgirsti Dievo žodį. Žodžio galia atsispindi ir J. Aisčiui rašytame laiške.

[155. Jonui Aisčiui. Skrantonas, 1949, balandžio 27]

Beje, žodžiais aš nesidžiaugiu, man viskas iš jausmo ir nuotaikos, ar susimąstymo, kartais iš išdykumo ateina, bet ne iš žodžių. Mane su tais žodžiais kiti ulbija dėl to, kad kai aš rašau, man staiga jų tiek susibėga. (...) Galop tik sakyčiau – ir žodis turi savo grožį bei mistiką – „ir pradžioje buvo žodis“.

Laiške galima užčiuopti aliuziją į biblinį Žodį kaip Dievo asmenį – Kristus buvo Dievo „logos“, ir visuose savo veiksmuose išreiškė Dievo planą. Tuo „žodžiu“ buvo išgelbėjimo per Kristų planas, kurį sukūrė Dievas: Pradžioje buvo Žodis, ir Žodis buvo pas Dievą, ir Dievas buvo Žodis. Jis pradžioje buvo pas Dievą. Visa per Jį atsirado (Jn 1:1-3).

A. Vaičiulaičio epistolikoje žodis – mistiškas, sutapatintas su Dievo Kūnu (Kristui gimus šis „žodis“ virto kūnu ir krauju – „Žodis tapo kūnu (Jn 1:14)). Rašytojas dalijasi potyriais su artima siela, kaip rašant žodžiai savaime staiga susibėga jo kūryboje, kad taptų Kūnu ir Krauju gimstančiam kūriniumi.

Taigi suvokiant bendrumą su Kitu kaip santykį, galima kalbėti apie P. Claudelio ir A. Vaičiulaičio kūrybos bendrystę, grindžiamą krikščioniškosios tradicijos patirtimi, nors ryšys su Dievu šių autorių perteikiamas skirtingai. Krikščioniškoji patirtis – jų kūrybos pagrindas, papildęs krikščioniškojo humanizmo idėjas.

Literatūra:

Antanas Vaičiulaitis, Laiškai. Rinktinė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2013.

Paul Claudel, Cinq grandes odes. La Cantate à trois voix, Saint-Amand: Gallimard, 1995.

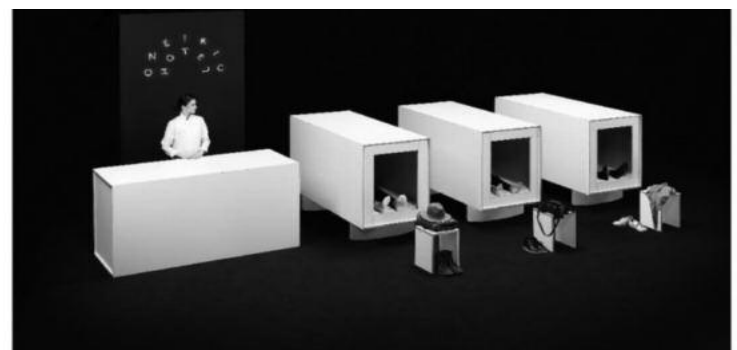
Dalia Čiočytė, Biblija lietuvių literatūroje, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1999.

Dalia Jakaitė, „Šatrijos“ draugija lietuvių literatūros istorijoje, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos draugija, 2003. □

Kultūros kronika

2017 m. gruodžio 15–17 d. Auditoriumo erdvėse šokio teatras „Dansema“ džiugino pačius mažiausius Romos žiūrovus. Lietuvių trupė programoje pristatė du 0-3 metų vaikų auditorijai ir jų tėveliams skirtus šokio spektaklius - „Mozaiką“ ir „Spalvotus žaidimus“. „Dansema“ - pirmasis šokio teatras Lietuvoje, pradėjęs kurti šokio spektaklius vaikams ir jaunimui. Nuo įsikūrimo 2007 metais teatras sėkmingai rodo spektaklius Lietuvoje ir užsienyje, organizuoja seminarus šokėjams, choreografams ir šokio mokytojams, vykdo edukacinius šokio projektus su vaikais. 2009 metais teatras tapo Tarptautinės teatrų vaikams ir jaunimui organizacijos ASSITEJ Lietuva nariu. „Dansema“ spektakliai yra nominuoti ir apdovanoti Auksiniu scenos kryžiumi kaip geriausi spektakliai vaikams.

Gravitational Aesthetics

2017 m. gruodžio 7 d. Izraelio Beit Berl menų akademijai priklausančioje galerijoje „Hamidrasha“ Tel Avive viešą paskaitą skaitė menininkas, dizaineris, inžinierius, tyrėjas ir Vilniaus dailės akademijos meno prorektorius Julijonas Urbonas. Į renginį gausų klausytojų būrį kvietė ir tą rytą viename pagrindinių Izraelio naujienų tinklalapių „Calcalist“ pasirodęs interviu su menininku. J. Urbonas paskaitoje „Gravitational aesthetics“ pristatė savo kūrybines praktikas bei kelis senesnius ir naujus projektus, tarp jų – daug atgarsio pasaulyje sulaukusį „Euthanasia Coaster“, „Oneiric Hotel“ ir „Asteroid Lithuania“. Minėtasis renginys pažymėjo neseniai pasibaigusią, dizainui ir garsui skirtą tarptautinę parodą Holono dizaino muziejuje, kur buvo eksponuojamas J. Urbono prestižinį Prix Ars Electronica apdovanojimą gavęs kūrinys „Kalbančios durys“.